

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در

پانسکو

هو العزيز

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود- ویرایش دوم

۱۰ بهمن ۹۵

با جستارهایی از:

محمد آقاسی، علیرضا آقاییوسفی، ریحانه اصلان زاده، سیدمهدی اعتمادی فرد، آرمین امیر، حسین ایمانی جاجرمی، یاسر باقری، عبدالله بیجرانلو، ناصرالدین-علی تقویان، سمیه توحیدلو، مجتبی توسل، حمیدرضا جلایی پور، ریحانه جوادی، محمدرضا جوادی یگانه، ابراهیم حاجیانی، مهدی حسین زاده فرمی، هادی خانیکی، سیدمحمد مهدی خوبی، مجتبی دلیر، حسین راغفر، جبار رحمانی، محمد مهدی رحمتی، مهدی روزخوش، سعیده زادقناد، احسان سلطانی، احسان شاه قاسمی، غلامرضا صدیق اورعی، رضا صفری شالی، عباس عبدی، حامد طالبیان، حمید طاهری، فاطمه سادات علمدار، فردین علیخواه، موسی عنبری، غلامرضا غفاری، محمدجواد غلامرضا کاشی، محمد فاضلی، نعمت الله فاضلی، مقصود فراستخواه، جولان فرهادی بابادی، ناصر فکوهی، مجید فولادیان، سید احمد فیروزآبادی، محمدامین قانع‌راد، علی قنبری، محمدرضا کلاهی، مسعود کوثری، رضا مختاری اصفهانی، علیرضا مشهدی زاده، محمد معماریان، مهدی منتظری مقدم، نوح منوری، سیدجواد میری، سیدعبدالامیر نبوی، آرش نصر اصفهانی، عباس نعمتی، سیدضیاء هاشمی، سیده راضیه یاسینی.

با مقدمه: سیدرضا صالحی امیری

به کوشش:

محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیجرانلو

۱۳۹۵

عنوان و نام پدیدآور	جستارهایی در پلاستیک/ به کوشش محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو. با مقدمه سیدرضا صالحی امیری.
مشخصات نشر	تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۵۲۱ص.
موضوع	بلاها -- جنبه‌های جامعه‌شناختی.
موضوع	رسانه‌ها و افکار عمومی.
موضوع	مسائل اجتماعی -- ایران -- تهران.
موضوع	مدیریت بحران -- ایران -- تهران.
موضوع	بلاها -- آینده‌نگری.
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۵ ج ۲ / HV ۵۵۳
	وضعیت فهرست‌نویسی فیبا
	رده‌بندی دیویی
	۳۴۷/۳۶۳

جستارها

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
به کوشش: محمدرضا جوادی یگانه، جبار
رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو.
با مقدمه: سید رضا صالحی امیری، وزیر
فرهنگ و ارشاد اسلامی
صفحه‌آرا: وحید لنجان‌زاده
روی جلد: از مجموعه «ایستاده در غبار»،
اصغر خمسه. خبرگزاری مهر.

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.
در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین‌تر از میدان ولی‌عصر (عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
صندوق پستی: ۶۲۷۴ - ۱۴۱۵۵. تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳. دورنگار: ۸۸۹۳۰۷۶. Email: nashr@ric.ir

فهرست مطالب

۷ پلاسکو از آغاز تا پایان

مدیریت و سیاست شهری

- ۱۵ گزارش ملی پلاسکو / محمد فاضلی
- ۲۵ پیام پلاسکو / سید ضیاء هاشمی
- ۳۱ مدیریت شهری و درس های پلاسکو / حسین ایمانی جاجرمی
- ۳۵ تحلیلی آسیب شناختی بر موقعیت بحران های کالبدی شهر / ناصر فکوهی
- ۴۳ ماجرای «پیک نیک» و جامعه شناسی «پلاسکوها» / موسی عنبری
- ۴۹ فروپاشی پلاسکو نماد فروپاشی الگوی توسعه شهری / محمد امین قانع راد
- ۵۷ آتش پلاسکو روشن است! مگر... / مجتبی توسل
- ۶۵ جامعه ساختمان پلاسکو و درس هایی که نمی آموزیم / حسین راغفر
- ۷۱ مسئولیت شهرداری در حادثه پلاسکو / علیرضا مشهدی زاده
- ۷۹ مدیریت فرسوده / سید عبدالامیر نبوی
- ۸۷ خوب، بد، زشت: درس های پلاسکو / محمد مهدی رحمتی
- ۹۷ هزینه های استهلاک و بی توجهی به آن در پلاسکو / غلامرضا صدیق اورعی
- ۱۰۳ ساختارهای خالق حادثه ساختمان پلاسکو / احسان سلطانی
- ۱۱۱ آتش پلاسکو؛ احیاگر مشکلات تاریخی ایرانیان / رضا مختاری اصفهانی
- ۱۱۹ چتری برای پلاسکو / یاسر باقری
- ۱۲۹ قربانیان نامرئی پلاسکو / آرش نصر اصفهانی
- ۱۳۵ عدم توازن امنیت حیات ایرانی / مهدی حسین زاده فرمی

فرهنگ و جامعه

- ۱۴۳ پرسش پلاسکو / نعمت‌الله فاضلی
- ۱۵۵ پلاسکو و امر نمی‌دانم / سیدجواد میری
- ۱۶۱ با پلاسکو می‌توان «جامعه در آغوش خطر ایران» را اسکن کرد / جلالی پور
- ۱۶۹ ققنوس پلاسکو و تکوین مقوله «مردم» در غیاب حکمرانی کارآمد / جبار رحمانی
- ۱۷۵ ساختمان پلاسکو و احساس بی پناهی مردم / محمدجواد غلامرضا کاشی
- ۱۸۷ حادثه ساختمان پلاسکو و فرهنگ اعتماد / غلامرضا غفاری
- ۱۹۵ ظرفیت سرمایه اجتماعی و واقعه پلاسکو / سید احمد فیروزآبادی
- ۲۰۳ اعتماد؛ کلید جامعه خود-ترمیم‌گر / فردین علیخواه
- ۲۰۹ پلاسکو و نشانه‌شناسی یک ازدحام / مقصود فراستخواه
- ۲۱۵ پلاسکو، یادگیری و آگاهی ملی / ابراهیم حاجیان
- ۲۲۵ بررسی زمینه‌های بحران پلاسکو با تأکید بر منزلت اجتماعی / مهدی اعتمادی‌فرد
- ۲۳۳ ساختمان پلاسکو و اهمیت آموزش مهارت‌های زندگی / مجتبی دلیر

اخلاق اجتماعی و خلیقات ایرانی

- ۲۴۳ آیا مردم هم در فروریختن پلاسکو مقصرند؟ / محمدرضا جوادی یگانه
- ۲۵۱ حادثه پلاسکو و فرهنگ عمومی / محمدرضا کلاهی
- ۱۶۲ حادثه پلاسکو و مظلونان همیشگی: «مردم» / مهدی روزخوش
- ۲۷۱ تقدیرگرایی، گم‌گشتگی آینده، و ظهور فاجعه پلاسکو / مجید فولادیان
- ۲۷۹ همه ایرانی‌اند، بعضی‌ها ایرانی‌ترند / آرمین امیر
- ۲۸۹ پلاسکو، فقدان همدلی در زیست جمعی ایرانی / علی قنبری
- ۲۹۹ آیا آنها گوسفندند؟ / فاطمه سادات علمدار
- ۳۰۹ فرایند اندیشه نسلی؛ آنچه که انجام می‌دهیم / مهدی منتظری‌مقدم
- ۳۱۷ مناسک پلاسکو / سعیده زادقناد

رسانه‌های جمعی و اجتماعی

- ۳۲۷ پلاسکو: سیلی سخت فاجعه / مسعود کوشری
- ۳۴۱ تصویری از رسانه‌ای شدن یک حادثه / هادی خانیکی
- ۳۴۷ درباره روایت رسانه ملی از واقعه ساختمان پلاسکو / سیدمحمد مهدی خوبی
- ۳۵۵ ۱۲۴ دقیقه تعلیق / محمد معماریان
- ۳۶۵ اختلال رسانه‌ای و نقص جامعه‌پذیری / عباس عبدی

- ۳۷۱ مصیبت به منزله درنگی برای آینده / سمیه توحیدلو
- ۳۸۱ پلاسکو در ذهن مردم فروریخت / عباس نعمتی و حمید طاهری
- ۳۸۷ درس‌های فاجعه پلاسکو برای تلویزیون ایران / عبدالله بیچرانلو
- ۳۹۵ سرکشی تحمل‌ناپذیر نمادها / ناصرالدین علی تقویان
- ۴۰۵ که نه خاطر تماشا، نه هوای باغ دارد / ریحانه جوادی
- ۴۱۷ حادثه ساختمان پلاسکو و افکار عمومی / رضا صفری شالی
- ۴۲۵ اختلال جمعی / علیرضا آقاییوسفی
- ۴۳۳ سلفی‌بگیران پلاسکو / احسان شاه قاسمی
- ۴۴۱ خوش‌حالی‌ها و خوش‌بختی‌های رسانه ملی / نوح منوری
- ۴۴۷ فاجعه پلاسکو: امکان بسیج اجتماعی و نقش رسانه‌ها / حامد طالبیان
- ۴۵۵ شوک درمانی افکار عمومی و دیگر هیج / محمد آقاسی
- ۴۶۱ کنش سیاسی و عکاسی از فاجعه / ریحانه اصلانزاده

برای آینده

- ۴۷۱ از فروریزش نماد مدرنیته تا برساخت فرهنگ رشادت / سیده راضیه یاسینی
- ۴۸۱ علاج واقعه / جولان فرهادی بابادی

مدیریت و سیاست شهری

عدم توازن امنیت حیات ایرانی

جستاری در حادثه ساختمان پلاسکو

مهدی حسین زاده فرمی

استادیار جامعه‌شناسی پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی

در ادبیات جامعه‌شناسی سیاسی و انقلاب، یکی از نظریه‌های شایع در توضیح و تحلیل جنبش‌های اجتماعی و انقلاب، نظریه «عدم توازن سیاسی» است که افرادی نظیر «نیل اسملسر»، «چالمرز جانسون»، «ساموئل هانتینگتن» و «یروآند آبراهامیان» (برای توضیح و تحلیل انقلاب اسلامی) از صاحب‌نظران شناخته شده این حوزه هستند. این نظریه، که از نظریه‌های کارکردگرایی در علوم اجتماعی، میراث می‌برد، تعادل و انسجام سیستم‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی یک جامعه را در توازن و تعادل عناصر و بخش‌های اصلی یک سیستم و جامعه می‌داند و معتقد است که توسعه و رشد یک‌جانبه و یک‌سویه، جامعه را دچار «آنومی» خواهد کرد؛ این آنومی در حوزه‌های

سیاسی و اجتماعی پیامدهای مختلفی خواهد داشت؛ یعنی، اگر در کشوری، توسعه و رشد اقتصادی انجام گیرد اما در توازن آن نهادمندی سیاسی یا توسعه سیاسی اتفاق نیفتد، جامعه دچار آنومی سیاسی می‌شود و جنبش‌های اجتماعی و سیاسی و انقلاب، اجتناب‌ناپذیر می‌شود (هانتینگتون، ۱۳۸۲ و پناهی، ۱۳۸۹). بنابراین، در تحلیل انقلاب اسلامی با رویکرد کارکردگرایی جانسونی، رژیم پهلوی به پشتیبانی افزایش قیمت نفت، به سرمایه‌داری وابسته اقبال نشان داد و رشد و توسعه اقتصادی ناموزون را در دستور کار قرار داد. در موازات توسعه اقتصادی، گشایشی در فضای سیاسی جامعه اتفاق نیفتاد و عدم هماهنگی بین توسعه اقتصادی و توسعه سیاسی رخ داد. نیروهای آزادشده در حوزه‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در بین طبقات متوسط جامعه، خواستار و مطالبه‌گر آزادی‌های سیاسی بودند که بهترین راه‌حل بسترسازی برای تشکیل احزاب مستقل و نهادهای مدنی بود که نهادمندی سیاسی اتفاق نیفتاد و برعکس، سرکوب در دستور کار قرار گرفت. نارضایتی انباشت شد و راه‌حل گروه‌های مبارز نیمه سازمان‌یافته در براندازی رژیم دیده شد.

بعد از چند دهه از پیروزی انقلاب اسلامی و تجربه موفق هشت سال دفاع مقدس، به همت و توان بالای نیروهای نظامی و امنیتی کشور در بخش‌های مختلف نظامی و انتظامی، کشور و جامعه ما در امنیت خوبی به سر می‌برد. این اتفاق میمون در شرایطی است که ناامنی در دورتادور کشور حاکم است و گروه‌های تروریستی مختلف و متنوعی از سراسر جهان و به اشکال و ادعاهای مختلف، ناامنی‌ها را رقم می‌زنند. همگان اذعان دارند که حداقل آسیب از ناحیه گروه‌های تروریستی، به ایران وارد شده است و حتی کشور ما از حمایت‌های مستشاری خود از کشورهای دیگر همسایه درگیر با تروریست دریغ نمی‌کند. بنابراین، گروه‌های تروریستی در خارج از مرزهای کشور کنترل می‌شوند و امکان

نفوذ و ضربه‌زدن پیدا نمی‌کنند. هرچند شکل بهتر آن است که به شکلی فرهنگی‌تر، پدافند دفاعی صورت گیرد و با استفاده از اقناع و استدلال فرهنگی، جامعه‌پذیری صورت پذیرد و عملکردهای نهادی و سازمانی را در حوزه‌های فرهنگی، عقلانی ساخت تا انباشت کینه‌های فرقه‌ای و مذهبی شکل نگیرد و یا حداقل هم‌زمان استفاده از هر دو ابزار اقناع فرهنگی و کنترل نظامی در دستور کار قرار گیرد.

توانایی کنترل موفق در بیرون از مرزها، حاکی از موفقیت در داخل نیست؛ به عبارت دیگر، امنیت‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جامعه و از جمله امنیت جان انسان‌ها در داخل کشور، به دلایل مختلف در معرض خطر است؛ بحران زیست‌محیطی و آلودگی آب و هوا، شیوع بیماری‌های صعب‌العلاج، تصادفات جاده‌ای، بلایای طبیعی چون سیل و زلزله و حادثه جدید آتش‌سوزی و فروافتادن ساختمان «پلاسکو».

قابل پذیرش نیست که با داشتن نیروهای انسانی کارآمد، گروه‌های تروریستی در خارج از مرزهای کشور زمین‌گیر شوند، و لکن در داخل کشور، نیروهای انسانی، ضعیف و عوامل زمینه‌ای ناپایدار، صدمات فراوانی بر ذهن و عین جامعه وارد آورند. برای ذهن ایرانی، بسیار مخرب می‌نماید که ساختمانی با قدمت چند دهه و ناکافی از ایمنی، همچنان فعال است و با شروع بحران (آتش‌سوزی)، مدیریت بحران به‌درستی صورت نمی‌گیرد تا فاجعه‌ای عظیم اتفاق بیفتد. دیگر این که، برای ذهن ایرانی، بسیار دور است که در مدیریت بحران‌های داخلی و شهری، عدم هماهنگی و تنظیم امور، جلوه‌گر می‌شود، به گونه‌ای که تعلل در کارها مشاهده شده و تداخل‌ها و همپوشانی‌ها فراوان است. در صورتی که از جنس همین نیروهای انسانی کشور، کارنامه‌ای موفق در امنیت مرزها دیده می‌شود. به غیر از بحث مدیریت بحران، در سیاست‌گذاری‌ها و تخصیص بودجه نیز توجه کافی نمی‌شود و در اولویت قرار نمی‌گیرد. به عنوان مثال، بر اساس مستندات، بودجه

نوسازی شهرداری تهران، چهار درصد از کل بودجه شهرداری را دربرمی‌گیرد، درحالی‌که، شهر تهران در مسیر پوست‌انداختن است و بافت‌های فرسوده، بخشی قابل توجه را به خود اختصاص داده‌اند که لازمه آن، اختصاص بودجه متناسب است.

به نظر می‌رسد، اتفاقی که برای دشمن، بیرون از مرزهای کشور به لحاظ ایدئولوژیکی، مذهبی و وطن‌دوستی افتاده، برای اتفاقات و بحران‌های داخل کشور نیفتاده است. فقدان یا ضعف ایده «ما» و «هویت جمعی ایرانی‌ها» در بحران‌های داخلی، محرز است؛ «ما»ی شکل نیافته در بین ایرانیان و «خودخواهی» منفعت‌گرایانه، افراد جامعه را غیر مسئول می‌سازد. «عدم مسئولیت اجتماعی» برای همه افراد جامعه در همه صنوف و رده، اتفاقی نامیمون است که جامعه کنونی ما به‌شدت از آن رنج می‌برد. بیماری‌ای که جامعه را دچار عدم تعادل و عدم توازن می‌کند. فرد ایرانی در اموری که مسئولیت ساخت و تنظیم آن بر عهده‌اش است، بسیار بی‌دقت و غیرمسئولانه عمل می‌کند، ولی در سوگ‌ها و ناراحتی‌ها بیش از اندازه و افراطی، سوگواری‌های جمعی انجام می‌دهد. این اتفاق در مواجهه با شبکه‌های اجتماعی جدید و فضای مجازی ارتباطی تشدید می‌شود؛ افسوس و ناراحتی در حد افراط در این شبکه‌ها دیده می‌شود ولی انگار این اتفاق، خارج از همین مشترکین روی داده است و مقصر این اتفاقات افرادی غیر اینان‌اند.

از زاویه‌ای دیگر، یکی از تعاریفی که برای «پیشرفت» و «عقب‌ماندگی» کشورها وجود دارد، به وجود یا عدم وجود یک ویژگی یا خصلت جمعی در ملت‌هایشان برمی‌گردد؛ ملت‌های پیشرفته، قادرند که از درون حوادث روزگار (سیل، طوفان، زلزله، سونامی، آتش‌سوزی، ترور، انفجار، اشغال و جنگ) هر بار قوی‌تر و منجسم‌تر و سربلندتر از قبل بیرون آیند و انبوهی از تجربه‌ها و ارزش‌های جدید را به نسل‌های آینده منتقل کنند. اما ملت‌های «عقب‌مانده»، با هر

ضربه‌ای که می‌خورند، قدری شکسته‌تر، تلخ‌تر، خشمگین‌تر و افسرده‌تر می‌شوند و کوله‌بار سنگین‌تری از احساس حقارت و ذلت و حسرت و افسوس و نفرت و کینه از خود را بر دوش نسل‌های آینده می‌گذارند. بسیاری از کشورهایی که ما به عنوان نمادهای پیشرفت و توسعه می‌شناسیم، کشورهایی هستند که در تاریخ‌شان بستر خانمان‌سوزترین حوادث و دشوارترین آزمون‌ها بوده‌اند. حالا ما از خودمان بپرسیم که از دل حوادث روزگار با چه قامتی بیرون می‌آییم؟ آیا حوادث تلخ را به اشکالی جدیدتر تکرار نمی‌کنیم؟

چند روز پیش، ساختمان «پلاسکو» آتش گرفت و فرو ریخت؛ میلیون‌ها شهروند ایرانی با چشمان نگران لحظه‌لحظه اخبار این حادثه را پی‌گیری کردند؛ مغازه‌داران اطراف با پخش غذا و آب و میوه به نیروهای امداد رسانی و آتش‌نشان‌ها یاری رسانند؛ هزاران شهروند در مقابل بانک‌های اهدای خون، ساعت‌ها صف کشیدند و خون دادند، گروهی از مردم در کنار ایستگاه‌های آتش‌نشانی شهر، دسته‌های گل و روبان‌های سیاه و پیام‌های تسلیت گذاشتند و ایرانیان از سراسر جهان میلیون‌ها پیام و شعر و عکس برای ابراز هم‌دردی با هموطنان‌شان ارسال کردند. ما از دل این حادثه و حوادث دیگر، چه ارزش‌هایی را استخراج خواهیم کرد؟ و چه تجربه‌هایی کسب خواهیم کرد؟

به نظر می‌رسد، حافظه تاریخی ایرانیان، ضعیف باشد و گذشته‌ها را تکرار می‌کنیم؛ بیش از یک دهه از زلزله دردناک «بم» گذشته است ولی شباهت غریبی بین آن زلزله و این حادثه وجود دارد. علی‌رغم این که حادثه پلاسکو در قلب پایتخت و کشور به وقوع پیوسته و امکان فعالیت مناسب و هماهنگ، بیش‌تر بود، ولی به‌خاطر عدم آمادگی و عدم هماهنگی افراد و نهادهای مسئول، خروجی و نتایجی شبیه به زلزله بم را داشت که کیلومترها از مرکز استان و پایتخت دور بوده است. این انباشت عدم هماهنگی، سوال مهمی را در اذهان، استوار می‌سازد

که چرا مدیریت درستی در بحران‌های داخل کشور که حیات و جان انسان‌ها در مواجهه با آن است، انجام نمی‌گیرد؟ در حالی که مدیریت و هماهنگی خوبی در صیانت از جان ایرانی‌ها در بیرون از مرزها صورت می‌پذیرد. این عدم توازن امنیت حیات ایرانی در چیست؟

به طور کلی، یکی از راه‌کارهای مد نظر، عدم موازی‌کاری و عدم هم‌پوشانی است که بعضاً در بحران‌هایی چون زلزله بم و ساختمان پلاسکو مشاهده شده است؛ هماهنگی بیش‌تر افراد مسئول، هم حل بحران را سریع‌تر می‌کند و هم اقتناع افکار عمومی را بیش‌تر. به عبارت دیگر، در عصر فضای مجازی و گردش سریع اطلاعات، افکار عمومی و رسانه‌های رسمی و غیر رسمی، جواب‌های سریع، روشن و قانع‌کننده طلب می‌کنند که در همین حادثه پلاسکو، سردرگمی و چندصدایی زیادی در پاسخ-دهی بود و یک خبر در کوتاه‌ترین زمان تکذیب می‌شد و بر ابهام می‌افزود. به نظر می‌رسد در چنین بحران‌هایی، باید با سرعت و دقت، کمیته‌ای از افراد و نهادهای مسئول تشکیل شود و همه اخبار و گزارش‌ها از طریق این کمیته و سخن‌گوی آن، برای افکار عمومی بازگو شود تا جلوی شایعه‌پراکنی‌ها گرفته شده و مجبور نشویم، انرژی‌های زیادی صرف و افراد غیرمرتبط و مرتبط را به پاسخ‌گویی وادار کنیم. دیگر این‌که، تمام نهادهای مدنی و دولتی، در راستای انسجام‌بخشی جامعه قرار گیرند تا شکاف‌های اجتماعی و فرهنگی بین گروه‌های مختلف اجتماعی کم‌تر شود و با بالا رفتن «حساسیت اجتماعی» نسبت به مسائل پیرامون و افزایش «مسئولیت اجتماعی»، شاهد اتفاقات کم‌تری از جنس ساختمان پلاسکو در آینده باشیم. البته بایستی از طرف حاکمیت هم بر اساس عدالت توزیعی، توجه و اعتباربخشی بیش‌تری به انسجام و پیوندهای اجتماعی و فرهنگی درون جامعه صورت گیرد تا این عدم توازن و شکاف حاکمیت، نسبت به امنیت خارج و داخل کشور اتفاق نیفتد.

فصلنامه علمی، پژوهشی و آموزشی
دانشگاه شیراز